

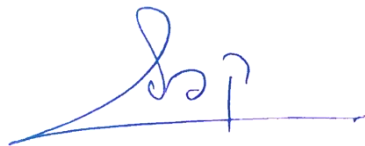
שלום רב,

לאור ההתפתחויות הדרמטיות בסוריה, לאחר נפילת משטר אסד, ומתוך רצון לסייע לגבש מדיניות ודרך התנהלות מול סוריה והמשטר החדש, התקיימו דיוני עומק בקתדרה למנהיגות לאומית ומחשבה צבאית באוניברסיטת רייכמן בנושא "עידן חדש בסוריה והיחסים עם ישראל". מצורף בזה נייר המאגד את התובנות מהדיונים, אותו חיברה דר' כרמית ולנסי בשיתוף הקתדרה.

אנו מקווים שהנייר המצורף יתרום לשיח בנושא ויסייע לגופים הרלוונטיים בתהליך גיבוש המדיניות וקבלת ההחלטות בנוגע לסוריה והמשטר החדש.

אנו זמינים לכל להתייחסות או שאלה בעניין הנייר במייל חזרה או בכתובת: sharonchair@runi.ac.il.

בברכה,

אלוף (במיל') משה קפלינסקי,
יו"ר הקתדרה על שם אריאל שרון
למנהיגות לאומית ומחשבה צבאית

דצמבר 2025

ישראל-סוריה: סיכונים, הזדמנויות והמלצות למדיניות

הקתדרה למנהיגות לאומית ואסטרטגיה צבאית על שם אריאל שרון באוניברסיטת רייכמן, קיימה שולחן עגול בנושא ישראל-סוריה, בהשתתפות אנשי צבא ומודיעין, מומחים מהסקטור הציבורי, חוקרים באקדמיה, עמיתים ממכוני מחקר בארץ ובחו"ל, עיתונאים וחברי עמותת אריק למנהיגות. נייר רקע מקיף על ההתפתחויות האחרונות בסוריה, נכתב על ידי ד"ר כרמית ולנסי, חוקרת בכירה ב-INSS והיווה את הבסיס לדיון (מצ"ב כנספח).

בעקבות המפגש גובש נייר זה, בשיתוף בין הקתדרה וד"ר ולנסי, המתבסס על עיקרי דברי המשתתפים ומתמקד בהמלצות למדיניות ישראלית.

תקציר מנהלים

- מבין החלופות הניצבות היום בפני ישראל, נכון יהיה להעניק הזדמנות להסדרה ביטחונית מול סוריה. זאת, על אף הסיכונים המובנים במהלך, הנובעים בעיקר מחוסר הוודאות אשר לעתידה של סוריה והחשדנות כלפי טיבו של המשטר החדש, תחת אחמד א-שרע.
- המשך הנוכחות הצבאית והמדיניות החד-צדדית של ישראל כלפי סוריה, אינו מתכתב עם המדיניות של הקהילה הבינלאומית, בראשה ארה"ב, כלפי א-שרע; עלול להגביר את העוינות כלפי ישראל, להוביל לחיכוכים צבאיים, לשחוק את הלגיטימציה הפנימית של המשטר החדש ולחזק קבוצות קיצוניות בעלות תפיסת התנגדות לישראל.
- הסדרה (בחסות וערבויות אמריקאיות) עשויה לתרום לייצוב הגבול הצפוני, מבלי הצורך להישען על נוכחות צבאית בשטח, לטייב את המאבק בציר האיראני, להבטיח הגנה על הדרוזים ולשפר את מעמדה האזורי והבינלאומי של ישראל כשחקן קונסטרוקטיבי.
- בו בזמן, על ישראל להכיר בכך שסוריה עדיין מצויה במצב של חוסר יציבות המשטר הסורי אינו שולט במלוא שטח המדינה ואינו נהנה מלגיטימציה מלאה. לפיכך, יש להיערך אסטרטגית ואופרטיבית לתרחיש שבו ההסדרה תקרוס בין אם כתוצאה מחוסר היציבות בסוריה או ממדיניות מכוונת של המשטר החדש. במקרה כזה, ישראל תוכל להגיב בחופש פעולה מיטבי הנשען על בסיס לגיטימי ולקדם מהלכים צבאיים שיאפשרו הגנה על הגבול הצפוני.
- לחלופין, אם ייבנה אמון בין הצדדים, תוכל ישראל לנצל את המומנטום לקידום תהליך נורמליזציה הדרגתי עם סוריה - מהלך שיבליט את נכסיותה באזור, יחליש את השפעתם של גורמים קיצוניים בסוריה ובאזור כולו ויעודד יציבות אזורית ארוכת טווח.
- ישראל תתחייב לסגת מאזור החיץ, בגיבוי וערבות אמריקאית. בכל הנוגע לנוכחות בכתר החרמון, אם הסוגייה נתונה עדיין למשא ומתן בין הצדדים ואינה מהווה חסם להמשכו, נכון שישראל תתחייב לנוכחות זמנית שתשמש לצרכים ביטחוניים בלבד. לשם כך נכון להציב מסגרת ברורה לנסיגה, שתאפשר לא-שרע לקבל את ההסכם ולתווך אותו לציבור, מבלי להיתפס כמי שוויתר על הטריטוריה והריבונות הסורית.

א. תמונת מצב

1. סוריה נמצאת בתקופת מעבר לאחר נפילת משטר אסד ועלייתו של אחמד א-שרע לשלטון. א-שרע נושא עמו מורשת של ארגון ג'האדיסטי, אך מנסה לשדר דימוי של מנהיג פרגמטי, ממלכתי ומתון. התהליך מתרחש בתוך מציאות פנימית של מלחמת אזרחים, שנמשכה למעלה מעשור, רוויה באלימות ובמתחים עדתיים, כלכלה במשבר חמור ומנגנונים מדינתיים וצבאיים בעלי תפקוד חלקי בלבד – ומכאן הפוטנציאל לחוסר יציבות מתמשך.
2. מאז עלייתה, נקטה ממשלת המעבר צעדי ייצוב ועיצוב (חלקם מהירים ושטחיים), שכללו חידוש יחסי החוץ, הקמת ממשלת טכנוקרטים ופרלמנט זמני, גיבוש הצהרה חוקתית, כינון דיאלוג לאומי לפיוס, ותהליך להטמעת מיליציות חמושות במנגנוני הצבא והביטחון.
3. בכל הנוגע ליחסי החוץ, ממשלת א-שרע גרפה הישגים מרשימים לאחר שזכתה בהכרה מצד הקהילה הבינלאומית, בגיבוי אמריקאי ובהחלטה להשהות את הסנקציות שחנקו במשך שנים את הכלכלה הסורית ובכינון יחסים דיפלומטיים עם רובן המכריע של מדינות האזור.
4. ביקורו של א-שרע בבית הלבן ב-11 בנובמבר, קיבע את מעמדו כמי שעליו וושינגטון מהמרת וכמי שאין לו חלופה בשלב זה. לאחרונה ניכר כי הלחץ מצד ארצות הברית על ישראל לחתור להסכם הולך וגובר (בין היתר לאור התקרית שארעה בסוף נובמבר בבית ג'ן). כמו כן, א-שרע זוכה לתמיכה בקהילה הבינלאומית ובעולם הערבי וניכר כי, לפחות בשלב זה, אין לו אלטרנטיבה גם בזירה הפנימית הסורית.
5. עם זאת, ניכר כי עד כה א-שרע אינו מצליח לתרגם את ההצלחות הדיפלומטיות להישגים בבית. המשטר מתקשה להתמודד עם האתגרים, בראשם חוסר האמון של קהילות המיעוטים בממשלת המעבר. העימותים האלימים שהפכו לטבח של ממש בעדה העלווית ומאוחר יותר בעדה הדרוזית, העמיקו את החשש וחיזקו תחושות בדלניות המאתגרות את שאיפתו של א-שרע לאחד את סוריה מחדש. אתגר נוסף נובע מזרמי עומק במדינה מצד קבוצות סוניות קיצוניות המונעות מתחושת נקם ומפתחות תפיסה של "עליונות סונית" המעודדת אלימות והקצנה, בעיקר נגד מיעוטים.
6. א-שרע חותר למגע עם שלל שחקנים אזוריים ובינלאומיים ונמנע מלייצר תלות גבוהה בשחקן אחד, לרבות זה הטורקי. טורקיה אמנם נוטלת תפקיד מרכזי בשיקום הצבא הסורי ומעורבת במישרין ובעקיפין בתהליכים פוליטיים אולם מכירה בעצמאותו של א-שרע ובקשריו עם שחקנים מתחרים. כך, מדינות המפרץ, כולל סעודיה והאמירויות החלו להעמיק מעורבות בפרויקטים כלכליים ושיקומיים בסוריה. א-שרע הצליח להבטיח השקעות כלכליות בהיקף של כ-28 מיליארד דולר, בעיקר מכספי המפרץ.
7. התמיכה החיצונית לה הוא זוכה וחיזוק תפיסת הביטחון של א-שרע, מובילים אותו לאמץ שיח תקיף יותר כלפי ישראל, בפרט כלפי נוכחותה הצבאית בשטח סוריה. זאת בהשוואה לשיח המרוסן ואף הפייסני שאימץ בתחילת דרכו כנשיא סוריה. אפשר להניח כי מגמה זו תתחזק ככל שא-שרע ימשיך לבסס מעמדו. לפיכך, העיתוי הנוכחי מהווה הזדמנות לעיצוב כללי משחק חדשים, עדיין מעמדת עוצמה ישראלית.

ב. האינטרסים הישראליים בסוריה

1. לאחר כשנתיים של מלחמה, נדרשת ישראל להתארגן מחדש מול האיומים המרכזיים – איראן, לבנון וחזבאללה – בעוד שסוריה אינה מהווה כיום איום מרכזי על ביטחונה, במיוחד לאחר שצה"ל פירק כמעט לחלוטין את צבאה.

2. לסוריה חשיבות משמעותית עבור ישראל המגולמת ביעדים הבאים:

א. מניעת הפיכתה של סוריה לאיום ביטחוני עתידי מול ישראל.

ב. מניעת התקרבות גורמים עוינים וגורמי טרור לגבול ישראל.

ג. החלשת הציר השיעי ומניעת איראן וחזבאללה מחידוש דריסת רגל בסוריה.

ד. שמירה על מיעוטים, מבלי להידרש למעורבות עצימה.

ה. הבטחת מעורבותם והשפעתם של ארה"ב ושחקנים חיוביים יותר בסוריה, דוגמת סעודיה ואיחוד האמירויות.

ו. מניעת הפיכתה של סוריה למדינת חסות טורקית מוחלטת.

ז. שמירה על יציבותה של סוריה תחת ממשל מרכזי, המהווה "כתובת" ברורה ומניעת התפרקותה, שתוביל לא רק לכאוס פנימי אלא לזליגתו למדינות שכנות, לרבות ירדן.

ג. קווי יסוד למדיניות ישראל מול סוריה

1. ישראל נדרשת לנהל באופן אקטיבי את הזירה הסורית (לא רק בכלים צבאיים), תוך נטילת סיכונים מחושבים (היערכות לשני תרחישים מנוגדים), עידוד ההתפתחויות החיוביות, אי ביצוע מהלכים מזיקים בפועל או באופן בו הם נתפסים, תוך שימור יכולת התמרון הביטחוני וניצול הנכונות האמריקאית, תחת הנשיא טראמפ, למקסום היעדים הביטחוניים של ישראל בסוריה.

2. להסכם הביטחוני המתגבש בין המדינות חשיבות עליונה. על אף ההצהרות לפיהן המו"מ נקלע למבוי סתום, ודווקא מהמקום בו שני הצדדים התגלו כמבוצרים בעמדתם, ניתן יהיה לחדש את השיח מתוך עמדת עוצמה שעשויה לאפשר התקדמות. לפיכך, רצוי להאיץ את הדיאלוג עם הסורים וליצור ערוץ הידברות אמין וישיר.

3. ישראל תכריז שאין לה תביעות טריטוריאליים בסוריה, והפעילות הישראלית היא זמנית ולצרכים ביטחוניים בלבד. לשם כך נכון יהיה להציב מסגרת ברורה (הן מבחינת היערכות והן מבחינת זמנים) לנסיגה ישראלית, כולל מהר החרמון, כתלות בעמידת הממשלה הסורית בדרישות. תיחום הנוכחות הישראלית בזמן יאפשר לא-שרע לקבל את ההסכם ולתווך אותו לציבור מבלי להיתפס כמי שוויתר על הטריטוריה והריבונות הסורית.

4. עקרונות פעולה מומלצים:

א. פרימטר ביטחוני – ישראל צריכה לשמור, בשלב ראשון, מוגבל בזמן ורצוי בתיאום עם המשטר, בוודאי מול ארה"ב, על פרימטר ביטחוני מוסכם, שיאפשר בתוכו חופש פעולה מירבי מחד ואי פגיעה באינטרסים המידיים של המשטר החדש מאידך.

ב. נסיגה מהפרימטר תותנה במחויבות ובצעדים סוריים מפורשים להבטחת ביטחון ישראל. זאת תוך הגדרת מסגרת זמנים ברורה לנסיגה הישראלית, הן מאזור החיץ והן מכתר החרמון (בטווח זמן שייקבע ויוסכם).

ג. ההישארות בכתר החרמון תתעצב תוך כללי משחק ברורים בין הצדדים המכירים באינטרס הביטחוני מצד אחד ובריבונות הסורית מן הצד השני. זאת, על בסיס ההבנה שברשותה של ישראל אמצעים מודיעיניים מגוונים, כולל טכנולוגיות מתקדמות, למתן התראה מקדימה שאינם מחייבים נוכחות פיזית בשטח זה, שמגבירה את הנטל על חיילי צה"ל בסדיר ובמילואים.

ד. ישראל תימנע מפעולות צבאיות שיביכו את המשטר ויגררו תגובת נגד שאינה משרתת את האינטרסים שלה לאורך זמן.

ה. הסכמה ישראלית על אופי וסוג הכוחות שיוצבו בדרום סוריה, לרבות האפשרות הנידונה בדמשק על הצבת כוחות שיטור רוסים.

ו. גיבוש מדיניות שבמרכזה אפס סובלנות ישראלית להברחות נשק מאיראן ללבנון (וגם ליעדים נוספים) דרך סוריה, תוך מניעתם הפעילה בידי ישראל ורצוי אף על ידי השחקנים האחרים בזירה.

ז. זיהוי מרחבי שיתוף פעולה מודיעיני ומבצעי לבלימת ההשפעה האיראנית.

ח. ניצול השיח הביטחוני כהזדמנות לקידום רעיונות אזרחיים מוגבלים, כמו אספקת גז ושיתוף פעולה בתחום המים.

ט. היערכות לתרחישים שליליים: קריסת ההסכם (נפילת המשטר או הפרה מכוונת); הסלמה בדרום; התבססות צבאית טורקית מאיימת; חידוש צירי אמל"ח לחזבאללה.

5. **חוות שבעא** – נכון לעודד את דמשק להצהיר באופן פומבי וברור כי חוות שבעא הן שטח ריבוני סורי. הצהרה כזו מתיישבת עם התפיסה הרווחת בקהילה הבינלאומית ותכרסם בנרטיב של חזבאללה הרואה בחוות שבעא "שטח לבנוני כבוש" ומשתמש בו כעילה מרכזית להצדקת המשך ההתנגדות המזוינת. מבחינת ישראל, לצעד כזה אין משמעות טריטוריאלית מיידית, שכן מעמדן של חוות שבעא יידון – אם בכלל – רק כחלק מדיון רחב יותר על הסדר הקבע ברמת הגולן; אך הוא עשוי לשלול מחזבאללה אחד ממקורות הלגיטימציה העיקריים להמשך החזקת הנשק ולהציב את סוגיית הגבול כעניין מדינתי-סורי-לבנוני, ולא כקלף צבאי בידי ארגון בלתי-מדינתי.

6. סוגיית הדרוזים- המציאות הנוכחית מחייבת את ישראל לשמר מחויבות להגנה על המיעוט הדרוזי בסוריה, אולם מבלי להיגרר למעורבות עצימה שתתפרש כבחישה בעניינים פנימיים ותהפוך את המיעוט לתלוי בישראל. במסגרת זאת:

א. על ישראל להתעקש שהמשטר הסורי יכלול את ביטחון המיעוט הדרוזי בסדר העדיפויות הלאומי ובהתחייבויותיו מול ישראל. קונקרטי, נכון לתמוך בהגעה להסכם בין דמשק לסווידא, בהשתתפות נציגי העדה, שתחילתו בצעד בונה אמון מצד המשטר (למשל נסיגת כוחותיו מהכפרים הדרוזים בסווידא, חידוש מתן משכורות לעובדי המדינה במחוז והסרה מלאה של המצור, תוך חידוש הספקת שירותים).

ב. יש לבצע תיאום ציפיות עם הקהילה הדרוזית בישראל ובסוריה לגבי גבולות המעורבות הישראלית והבהרת העיקרון שיצירת פרוטקטורט על הדרוזים בסוריה אינו עולה בקנה אחד עם האינטרסים האסטרטגיים של ישראל ואף עלול לפגוע במעמד הדרוזים בסוריה.

ג. ישראל תמשיך במתן סיוע הומניטארי לאוכלוסייה הדרוזית, בתיאום עם המשטר הסורי. כל "חריקה" מצידו תיחשב להפרת ההסכם. אפשר להעלות דרישה למתן היתר רשמי מצד המשטר לדרוזים, לנהל "יחסים מיוחדים" עם ישראל (ללא התערבות צבאית).

ד. על ישראל להיערך לתרחיש של הידרדרות במצב הביטחוני בסווידא, לגבש מערכת התראות ודפ"אות במקרי סיכון לדרוזים ולמיעוטים נוספים ולגבש ערוץ בינלאומי מהיר לסיוע אזרחי במקרה של הסלמה.

7. סוגיית הכורדים – ישראל צריכה לתמוך בשמירה ובמתן זכויות למיעוט הכורדי. זאת תוך הכרה בכך שלישראל אין אינטרס להקים מסגרת הגנה ישירה על הכורדים. ישראל תשקול סיוע הומניטרי מוגבל בהתאם לצרכים ולמגבלות הביטחון.

8. ערוצי קשר ודיאלוג - יש למנות גורם ישראלי קבוע שישמש כ- Point of Contact מול המשטר החדש, שיטפל בסוגיות שוטפות, מעבר לקידום ההסכם הביטחוני. הערוץ המרכזי יופעל בהובלת המוסד, ויכלול ערוץ חשאי וקבוע מול גורמי מפתח בסוריה.

9. תיאום בינלאומי ואזורי

א. תיאום עם ארה"ב- ארה"ב החליטה להמר על א־שרע, מביעה תמיכה פומבית ופועלת לחיזוקו. ישראל חייבת לנהל מול ארה"ב דיאלוג הדוק, כדי להבטיח שהאינטרסים שלה ייוצגו ולמנוע מחלוקות מיותרות שלא ישרתו את ישראל, הן מול ארה"ב והן מול סוריה.

ב. תיאום עם טורקיה- מומלץ לשמור על ציר הידברות פתוח ויעיל מול תורכיה, תוך נקיטת זהירות ורגישות למתח בין המדינות. נכון שהשיח יתמקד, לפחות בשלב הנוכחי, באזורי השפעה, הצטיידות הצבא הסורי ותיאום ביטחוני. יש לקחת בחשבון את ההנחה שסוריה עשויה להוות אפוא מרחב לשיפור היחסים ולשת"פ טורקי-ישראלי (אפשר דיסקרטי תחילה) ולא דווקא לתחרות ועוינות.

ג. תיאום עם ירדן – ירדן היא שחקן מרכזי במספר היבטים ויש להדק את הדיאלוג מולה. בהיבט הביטחוני לירדן תפקיד מרכזי בייצוב הגבול, בין היתר על ידי יצירת פרימטר ביטחוני מול סוריה ולהסדרת מעבר גז וסיוע הומניטרי. ישראל צריכה להבהיר כי תראה בחומרה כל ניסיון מצד סוריה להתערב בענייניה הפנימיים של ירדן ובערעור יציבותה הפנימית, הן על ידי השימוש בפליטים הסורים החיים בירדן והן על ידי הפניית גורמים איראנים להשפיע על הזירה הירדנית.

ד. סעודיה והאמירויות – סעודיה והאמירויות הן מדינות מפתח לייצוב סוריה וחולקות אינטרסים משותפים עם ישראל. נכון לקיים תיאום משותף ושוטף מולן.

ה. שת"פ מול הקהילה הבינלאומית – ישנה התעניינות הולכת וגוברת בקהילה הבינלאומית לצעדים הנדרשים לשיקום סוריה, בעיקר מהבחינה הכלכלית. התעניינות זו יוצרת הזדמנות לשיתופי פעולה אפשריים, מול גורמים אלה ומול סוריה, שעשויים להניב פירות כלכליים ולהגדיל את האמון והתלות וזהות האינטרסים בין הצדדים.

10. המלצה פרוצדורלית

נכון למסד בישראל גוף בין מערכתי, מתכלל, שיובל על ידי משרד ראש הממשלה ויבחן באופן קבוע את המצב בסוריה ויגבש המלצות בנושאי מדיניות וביטחון.

11. סיכום

בעקבות הישגיה הצבאיים של ישראל באזור, השינויים הטקטוניים בסוריה והנחישות האמריקאית, בהובלת דונלד טראמפ, לסיים את שלב העימותים והמלחמות לעבר הסדרים, נפתחת בפני ירושלים הזדמנות לעצב מציאות חדשה מול דמשק ואפשר אף מול לבנון. על אף המורכבות, הסכם אי-לוחמה עם סוריה עשוי להיטיב עם ישראל ולתרום למדיניות מדינית יציבה ומאוזנת לטווח ארוך. לצד זאת, עליה לפעול בזהירות ולהיערך לתרחישים שונים, בהם האפשרות שהמשטר הסורי יתקשה לעמוד בהתחייבויותיו. אם תנצל ישראל את המומנטום הנוכחי בתבונה, תוכל להשיג גבולות צפוניים שקטים ובטוחים מבלי להידרש לנוכחות קבועה מעבר להם. הסכמות מדורגות עם דמשק, בתיאום הדוק עם וושינגטון ובסיוע מדינות האזור, עשויות לחזק את מעמדה האסטרטגי של ישראל, להחליש את השפעת איראן, ולתרום ליציבות אזורית מתמשכת המבוססת על הרתעה, פיוס וצמיחה.

12. נספח

עליית המשטר החדש

השתלטות "היאת תחריר אל-שאם" (HTS) על דמשק הייתה תוצאה של נסיבות שהובילו ל"סערה המושלמת". המלחמה הממושכת עם ישראל הותירה את איראן, ובעיקר את שלוחותיה - חזבאללה וחמאס - בעמדת חולשה חסרת תקדים. נוכחותם בסוריה נפגעה במידה ניכרת ואפשרה את התקדמותם המהירה של המורדים; הצבא הסורי, על אף שהיה בתהליכי שיקום סבל מחולשה ותפקוד לקוי כתוצאה משנים ארוכות של לחימה. השחיתות שאפיינה את משטר אסד והזנחת הצבא שהתבטאה בתנאי שירות ירודים לכוחותיו הובילו לחוסר לכידות ולפגיעה במורל והם שמסבירים במידה רבה את חוסר המוטיבציה לעמוד מול המורדים ולהציל את המשטר.

רוסיה, השקועה במלחמה באוקראינה, צמצמה את נוכחותה ומעורבותה בסוריה. כשהיא עדה לקריסת הצבא הסורי מול המורדים, העריכה מוסקבה שאין טעם לנסות ולהצילו. עם הזמן, הודה א-שרע כי בזמן המתקפה הושגו הבנות מול הרוסים ולכן תגובתם היתה מוגבלת.

תוך ימים ספורים מינה עצמו אחמד א-שרע לנשיא הסורי החדש, ונקט שורת צעדים שנועדו לבסס סמכות מדינתית מתפקדת ולייצב את המדינה: הקים ממשלת מעבר המבוססת בעיקרה על השרים שכיהנו בממשלת ההצלה באידליב, החל בניסיון לבנות מחדש את הצבא הסורי ולהטמיע את המיליציות החמושות תחתיו; מינה ועדת חוקה שאמונה היתה על ניסוח הצהרה חוקתית, קבע מועד לבחירות למועצת העם והחל בדיאלוג לאומי עם נציגי עדות המיעוטים האתניים השונים בסוריה על מנת לשכך מתיחויות. שלושת החודשים הראשונים התאפיינו באופטימיות מסוימת ובתקווה לעתיד חדש בסוריה.

עם זאת, העימות האלים מול הקהילה העלווית בחודש מארס, ובהמשך הטבח בדרוזים ערערו את היציבות השברירית והעיבו על המצג המתון שהמשטר חתר לקדם. ניכר כי מאז, הקושי המרכזי עימו מתמודד המשטר הוא סוגיית המיעוטים שחוששים עדיין להיטמע באופן מלא במוסדות המדינה ולהתפרק מנשקם. מעבר לכך, הממשלה החדשה סובלת ממחסור בכוח אדם מיומן ומומשמע, בפקידים ובמנגנוני מנהל מתפקדים, משבר כלכלי חריף והכנסות מצומצמות. בפועל, סמכותו של המשטר חלקית ומוגבלת לאזורים המרכזיים והיכולת לנהל שלטון אפקטיבי בפריפריה נותרת בגדר יעד עתידי.

דמותו של א-שרע והמורשת של-HTS

מחמד אל-ג'ולאני, מנהיגה לשעבר של התנועה הג'האדיסטית, ג'בהת אל-נצרה, נותר דמות שנויה במחלוקת. משיחות שקיימו בחודשים האחרונים עם חוקרים ומומחים, שעקבו אחר א-שרע לאורך השנים, חזרה על עצמה הטענה שהוא יותר פרגמטיסט וריאליסט מאשר אידיאולוג. לטענתם, בהשוואה לאסלאמיסטים ג'האדיסטים קלאסיים, המשטר התנהל לאורך השנים ובעיקר כעת במתינות יחסית: הוא מוכן להתפשר, לשתף פעולה עם גורמים לא-אסלאמיים, ולהציב את האינטרס הרחב יותר והיציבות מעל לדוקטרינה דתית נוקשה.

פטריק האני, חוקר שוויצרי מומחה ל-HTS, מסביר שא-שרע וארגונו (HTS) לא עברו "מהפך אידיאולוגי" מלא, במובן של ויתור על עקרונות הדת, אלא ביצעו התמתנות הדרגתית עקב צורך טקטי שעיקרו הרצון לבסס שליטה. הוא מכנה זאת "מאטופיה מהפכנית לריאליזם פוליטי", תהליך דה-רדיקליזציה עמוק ומתמשך. לטענתו, הנהגת HTS התאימה לנסיבות בהן פעלה כדי לשרוד ולמשול ובכך הצליחה "לביית" את האידיאולוגיה הג'יהאדיסטית שלה בלי לוותר לחלוטין על היותה תנועה אסלאמיסטית.

הפרגמטיות בה נקט היא תולדה של נסיבות ייחודיות שהתגבשו באידליב ונועדו לאפשר לו לשרוד ולמשול בשטח. ראשית התהליך בהתנתקותה של ג'בהת אלנצרה מתנועת האם, אל-קאעדה, בשנת 2016 ותחילת המאבק בדאעש, תוך הכרזות פומביות על מאבק סורי מקומי שתכליתו הפלת משטר אסד, על כך שסוריה תחדל מלשמש בסיס לתוקפנות נגד המערב או שכנותיה, והתחייבות שלא לתמוך בפעולות טרור בינלאומיות ("פעולות חוץ"). כדבריו של ג'ולאני:

"הושפענו ממרחב סלפיסטי-ג'יהאדיסטי, שנוצר מתוך רצון להתנגד לכיבוש הזר בעיראק לאחר הפלישה האמריקאית... המציאות השתנתה וגם מחשבתנו השתנתה. כיום המאבק שלנו הוא מקומי בלבד נגד משטר שאיבד את הלגיטימיות שלו בסוריה."

אחד הביטויים בשטח לתהליך ההתמתנות באידליב היה מעבר לאכיפה דתית מרוסנת יותר מאז 2021. א-שרע הנחה לעצור את העונשים השרעיים האכזריים (hudud) כמו הצלפות, סקילה שהונהגו בדאעש ואל-קאעדה וביטל את פעילות "משטרת המוסר" שקיימה סיורי צניעות כפויים. HTS אפשרו פרקטיקות דתיות, כולל כאלו שלא עלו בקנה אחד עם המנהגים הסלפים (למשל חגיגות צופיות ליום הולדת הנביא, ועלייה לקברי קדושים, טקסים).

אפשר להניח בזהירות שההתנהלות הפרגמטית תמשיך לאפיין את המערכת הסורית החדשה תחת א-שרע. אין בכך לטעון שסוריה צועדת לעבר דמוקרטיה אך גם לא בהכרח לעבר מדינה קיצונית - ג'יהאדיסטית. מבחינה דתית, נכון לעת הנוכחית, אין תהליכי אסלאמיזציה מוסדיים. כן ניתן לזהות דפוסי שלטון ריכוזיים מאוד, הישענות על מקורבים והיעדר פלורליזם של ממש. ההיגיון שמנחה את הקהילה הבינלאומית הוא להכיר בא-שרע ולהעמיק שיתופי פעולה עימו על מנת להשפיע עליו ללכת בכיוונים רצויים וחיוניים, אולם בזירה הפנימית החשדנות נותרה עמוקה, בעיקר לנוכח האלימות שננקטה גם על ידי כוחותיו נגד המיעוטים במדינה.

בניית שלטון ומוסדות

השלטון החדש הקים מסגרת ביטחונית ריכוזית יחסית: שילוב של כוחות מיליציה במנגנוני משטרה וצבא, הצבת נאמנים במשרות בכירות, והקמת בתי משפט אזרחיים. ניסיונות להחיות שירותים בסיסיים הכוללים חשמל, מים, בריאות וחינוך, מתבצעים במימון מצומצם, לעיתים בסיוע עמותות מקומיות או גורמים חיצוניים. בחלק מהאזורים הונהגו פיילוטים למועצות אזרחיות, אך אלו מתפקדות באופן חלקי בלבד. המשטר משדר מסרים של "ניקוי אורוות": טיהור מוקדים קיצוניים, סגירת מחנות מעצר שהופעלו על ידי מיליציות לא-ממלכתיות, והטלת משמעת על כוחות חמושים. עם זאת, היכולת האמיתית לייצר משילות מלאה עדיין מוגבלת; כוחות חמושים פועלים באופן עצמאי ולעיתים בניגוד למדיניות דמשק.

המשטר קיים בחירות לפרלמנט (מועצת העם) בחודש אוקטובר. הבחירות אינן ישירות ומדובר בהליך עקיף, כאשר מתוך 210 מושבים בפרלמנט, כ-2/3 מהחברים למועצה אמורים היו להיבחר על ידי בתי בחירה מחוזיים, וה-1/3 (70 מושבים) הנותרים מונו ישירות על ידי הנשיא הזמני. הבחירות לא נערכו באזורים תחת שליטה כורדית (אל-רקה ואל-חסכה) ובמחוז סוויידא, לאור המתיחות הביטחונית.

הבחירות הכלליות, עם זאת נקבעו לעוד 4-5 שנים, כשהנימוק לכך הוא לאפשר תחילה ייצוב מנגנוני ממשל ומדגם אוכלוסין מהימן.

מימון וכלכלה

כלכלת סוריה בעידן החדש ניצבת בפני אתגר עצום: קריסת התשתיות בעקבות מלחמת האזרחים, שחיקה במנגנוני המדינה, אינפלציה תלת ספרתית, ושוק עבודה מצומצם. הלירה הסורית איבדה את מרבית ערכה, והמדינה מתמודדת עם מחסור חמור בדלק, חיסה, תרופות ומים. תקציב המדינה מוגבל ביותר והוא נשען על הכנסות ממיסוי חלקי, סחר גבול, ותמיכות חוץ – בעיקר מקטר וסעודיה.

כך בחודש יולי סוריה חתמה עם סעודיה על הסכמים להשקעות בסך 6.4 מיליארד דולר בתחום הנדל"ן, תשתיות, טלקום וטכנולוגיות מידע. חודש לאחר מכן חתמה על 12 הסכמים להשקעה בסך של 14 מיליארד דולר, הכוללים חוזה עם חברת האחזקות הקטארית UCC להשקעה של 4 מיליארד דולר בבניית שדה תעופה חדש בדמשק ועם תאגיד ההשקעות הלאומי של איחוד האמירויות, להשקעה בסך 2 מיליארד דולר להקמת רכבת תחתית בבירה הסורית. הסכם נוסף נערך עם UBAKO האיטלקית והוא כולל השקעה של 2 מיליארד דולר בבניית פרויקט הנדל"ן מגדלי דמשק.

הממשלה החדשה מנסה לעצב מדיניות שיקום מדורגת הנשענת על פתיחת המשק להשקעות זרות, הסרת חלק מהחסמים הביורוקרטיים, ומתן ערבויות בסיסיות למשקיעים בתחומי האנרגיה, הבנייה והחקלאות. עם זאת, על אף ההחלטה להסיר את הסנקציות הכלכליות, חוסר הוודאות הביטחוני, שחיתות ממסדית וחולשת המערכת הבנקאית מהווים חסם להשקעות רחבות במדינה.

יחס למיעוטים

מדיניות המשטר כלפי מיעוטים עד כה נשענת על הצהרות של הכלה ושמירה על זכויות בסיסיות, אך בפועל, האמון בקרב דרוזים, עלווים, נוצרים וכורדים נותר שברירי. התקריות האלימות בסוויידא ובמרחבים נוספים ממחישות את השבריריות: פעולות נקמה עדתיות, מחסור בשלטון חוק, ונכונות של קבוצות חמושות להילחם על זהותן. המשטר משתדל להרחיק עצמו מהאשמה ישירה באירועים אלה ומציג אותם כתוצאה מפעילות בלתי מבוקרת של מיליציות. עם זאת, בעיני הציבור העדתי, הדימוי של דמשק כמי שאינה שולטת על כוחותיה פוגע בלגיטימציה.

האתגר המרכזי הוא להבטיח ייצוג אמיתי במוסדות המדינה ולספק ביטחון אישי למיעוטים. ללא מענה, האיום של התלקחות עדתית נותר ממשי, והוא עלול לערער את המהלך המדינתי כולו.

עלווים – מתקפה מתואמת של תומכי אסד מהאזור העלווי במערב, שבו מתגוררים 2–2.5 מיליון תושבים (כ-11% מהאוכלוסייה). דיווחים מציינים כי למעלה מאלף עלווים, רובם אזרחים, נהרגו והחשיפה הרחבה של תמונות וסרטונים זעזעה את הציבור ופגעה קשות בדימויו של א-שרע ומשטרו. כוחות הביטחון נאבקו לדכא את ההתקפות והסרטונים בהם נראו הפצצות ממסוקים באזורים החופיים עוררו זיכרונות מהטקטיקות האכזריות של אסד בעבר. בתגובה, קרא א-שרע להרגעת הרוחות, התחייב להעניש את האחראים, הורה על סיוע הומניטרי לאזורים הפגועים והקים ועדת חקירה, שממצאיה פורסמו ביולי 2025. עם זאת, האירועים הדגישו את הדפוסים האלימים והאכזריים של חלק מכוחות הביטחון של א-שרע ובעיקר את שליטתו הרופפת של המשטר על המדינה וחוסר היכולת לשלוט בכוחות הפועלים בשמו. האירועים גם חיזקו את החשדנות בקרב הקהילות הדרוזיות והכורדיות, והקשו על האמון והנכונות לשתף פעולה עם השלטון החדש.

כורדים- המיעוט הכורדי בסוריה, המונה כ-2.5 מיליון תושבים, מצוי בשנים האחרונות במצב רגיש במיוחד. לאחר קריסת משטר אסד ועם עליית השלטון החדש בראשות א-שרע, התחדש המאבק על עתיד האוטונומיה הכורדית בצפון-מזרח המדינה. אף שכבר בחודש מרץ נחתמו הבנות ראשוניות בין הנהגת הכוחות הדמוקרטיים הסוריים (SDF) לבין דמשק, לשילוב יחידות כורדיות בצבא הסורי החדש ולהעברת חלק מהשליטה האזרחית לידי הממשלה המרכזית, המתח נותר בעינו ולאחרונה אף התבטא בלחימה בשטח בין הצדדים. הכורדים מבקשים לשמור על מוסדות אוטונומיים וזכויות מיעוט, בעוד המשטר מבקש לרכז סמכויות ביטחוניות וניהוליות בידיו.

דרוזים- קהילת הדרוזים בסוריה מונה כ-700,000 איש ומרוכזת בעיקר במחוז סווידא שבדרום המדינה. עם עליית המשטר החדש, החלו מתחים סביב ניסיונות המשטר לאכוף שליטה ולבסס נוכחותם במעוזים הדרוזים. במרץ 2025 פרץ עימות ראשון בעיר ג'רמנא, כאשר כוחות הביטחון נתקלו בהתנגדות חמושה מצד הדרוזים. המשבר נפתר לאחר מספר שעות בזכות תיווך של בכירי העדה, אך הוא סימן את המתח הבסיסי בין הדרוזים למשטר החדש.

באפריל התלקח עימות נוסף בין דרוזים לאסלאמיסטיים קיצוניים בפרברי דמשק – ג'רמנא וסחניא – לאחר הפצת הקלטה מזויפת של שייח' דרוזי שפגע לכאורה בנביא מוחמד. ההקלטה שימשה כתירוץ לקיצונים להסית נגד הדרוזים ולהציגם ככופרים. העימותים התרחבו במהירות וכללו חילופי אש עם כוחות הביטחון הסוריים ואף עם שבטים בדואיים מדרום המדינה. אחד ממנהיגי הבולטים של הקהילה, השייח' חכמת אל-היג'רי פנה לישראל בבקשה להתערב ובתגובה ביצעה ישראל תקיפות אוויריות באזורים סמוכים לארמון הנשיאות ולמטרות צבאיות נוספות בדמשק, לצד משלוח סיוע הומניטרי ופינוי פצועים דרוזים לטיפול בשטחה.

בחודש יולי המתיחות בין הצדדים התפתחה לכדי משבר רחב במחוז א-סווידא שבדרום סוריה, בעקבות אירוע מקומי של חטיפת צעיר דרוזי בידי כנופיה בדואית. חמושים דרוזים הגיבו בחטיפת בדואים, והאירועים הידרדרו לעימות רחב בין הדרוזים, שבטים בדואיים וכוחות הצבא הסורי שנפלו למארב מצד חמושים דרוזים. היחידות שנשלחו לאזור כללו לוחמים לשעבר ממיליציות ג'יהאדיסטיות, מה שהוביל לטבח המוני באוכלוסייה הדרוזית המקומית. התמונות הקשות עוררו זעם בקרב הדרוזים בישראל, שהפעילו לחץ כבד על הממשלה להתערב. ישראל הגיבה בגל תקיפות אוויריות – תחילה כאזהרה ולאחר מכן בפגיעות ישירות, ואף תקפה בסמוך למשרד ההגנה בדמשק, הן במטרה להרתיע את המשטר והן כתוצאה ממה שישיראל זיהתה כהפרה של דרישתה לשמור על דרום סוריה כאזור

מפורז. האירועים סימנו את שפל היחסים בין המשטר החדש לבין הקהילה הדרוזית והציפו מחדש את המתרחשות העדתית בדרום סוריה.

יציבות המשטר והעתיד

סוריה ניצבת על פרשת דרכים. מצד אחד, קיים פוטנציאל להתבססות שלטון מרכזי יציב, הנתמך בגורמים אזוריים ובינלאומיים. מצד שני, כוונותיו האמיתיות של א-שרע טרם התבררו, המערכת שברירת, הלגיטימציה מוגבלת והאתגרים הכלכליים והעדיתיים עצומים. ההנהגה החדשה נאלצת לנוע בין פרגמטיות פוליטית, תוך נטייה למשטר ריכוזי, לבין לחצים פנימיים לקו אידיאולוגי דתי-שמרני יותר, לצד תביעות לחירויות פוליטיות, דתיות ואזרחיות.

גורמי הסיכון המרכזיים ליציבות הם: המשך משבר כלכלי, קריסת מנגנוני ביטחון מקומיים, התפרצות אלימות עדתית רחבת היקף, מעורבות צבאית ישראלית, בדגש על דרום סוריה, אופוזיציה אלימה מצד אלמנטים קיצוניים יותר למדיניותו של א-שרע (שאינם רואים בחיוב את צעדי ההתמתנות שהוא מפגין) וחזרה של תאי ג'יהאד קיצוניים. אתגרים אלו עלולים לערער על היציבות השברירית ואף להוביל לחיסולו של א-שרע. אם הממשל ישכיל לשלב באופן ייצוגי יותר את המיעוטים, לשקם שירותים בסיסיים, ולשמר את התמיכה החיצונית לה זוכה – יש לו פוטנציאל לבסס יציבות יחסית לאורך זמן.

הזירה הבינלאומית והאזורית

ההתפתחויות הפנימיות בסוריה אינן מתקיימות בחלל ריק. כבעבר, מצבה של המדינה מושפע גם מיחסי הכוחות בין מעצמות ושחקנים אזוריים. בעוד המשטר נאבק לייצב את עצמו מבית, הוא זוכה לעדנה מחודשת בכל הנוגע ליחסי החוץ של המדינה. לצד זאת, התחרות על עוצמה והשפעה בסוריה מתקיימת ביתר שאת ובעיקר מצד טורקיה, מדינות המפרץ, רוסיה, ישראל ובמידה מסוימת גם איראן. למעשה, ניתן לזהות תחרות בין שלושה מוקדים מרכזיים:

ציר מערבי (ארה"ב, המדינות האירופיות, המפרץ) המעוניין ביציבות, בהגבלת איראן ובשיקום הדרגתי. **ציר טורקי-קטרי** ששואף למעמד מרכזי הן ביטחונית והן כלכלית. **ציר רוסי** שעל אף חולשתו חותר לשמר דריסת רגל. המפגש בין שלושת הצירים קובע את מרחב התמרון של סוריה. מצד אחד, קיים אינטרס רחב לשמור על יציבות ולמנוע קריסה. מצד שני, יש מתח מובנה בין אינטרסים מתחרים.

ארצות הברית

ארצות הברית נקטה תחילה בגישה זהירה וספקנית. המשטר האמריקאי שמר על עוינות כלפי המשטר הקודם של אסד, אך חשש מהחלפתו במשטר חדש, שהוגדר כארגון טרור. אולם במהלך פגישות ראשוניות, א-שרע ואנשיו העבירו מסרים מרגיעים והותירו רושם חיובי על המשלחות האמריקאיות ובתגובה בוטל פרס של 10 מיליון דולר, שהוצב על ראשו של א-שרע. כך, מזווית הראייה האמריקאית, נפילת אסד והיחלשות איראן בסוריה יצרו הזדמנות לעצב מציאות יציבה יותר, שתשרת את האינטרסים

של וושינגטון באזור: בלימת הנוכחות של איראן ושלוחיה, ייצוב המדינה שיאפשר גם את הסגת הכוחות האמריקאיים מסוריה, בלימת סחר הקפטגון והבטחת יציבות לאורך גבול ירדן וישראל.

הפשרת היחסים נמשכה עם כניסתו של דונלד טראמפ לבית הלבן בינואר, ואף הגיעה לשיא עם ביקורו בסעודיה בחודש מאי, שם בעידוד טורקי וסעודי, נפגש גם עם א-שרע. טראמפ הביע את ציפיותיו: הצטרפות סוריה להסכמי אברהם, פינוי לוחמים זרים, תמיכה במאבק המחודש בדאעש וקבלת אחריות על בתי הכלא בצפון מזרח המדינה. במקביל, אושר שילוב כ-3,500 לוחמים זרים בצבא הסורי החדש. התוצאה המיידית הייתה ביטול הסנקציות האמריקאיות על סוריה, מהלך שהפתיע גם את ישראל. השגרירות האמריקאית נפתחה מחדש בדמשק במאי 2025, אך כוונת טראמפ לצמצם את הנוכחות הצבאית האמריקאית בסוריה נמשכה: מספר החיילים ירד מ-2,000 לפחות מ-1,000 תוך שמירה על שלושה בסיסים בלבד, כשהחשוב שבהם הוא אל-תנף.

רוסיה

מוסקבה, שהייתה לאורך יותר מעשור הגורם המרכזי בשימור שלטון אסד, איבדה, עם נפילתו, את אחד הנכסים האסטרטגיים והפוליטיים החשובים ביותר שלה באזור. לאחר תקופה קצרה של חשדנות והססנות מצד המשטר החדש לגבי קיום מגעים עם מוסקבה, נרשמו מספר פגישות בין גורמים רשמיים ונראה כי ניתן היתר לרוסיה לשמר את נוכחותה בבסיסי חיל האוויר בחמיימים ובנמל טרטוס - שני מוקדים אסטרטגיים הנחשבים לעוגנים מרכזיים של ההשפעה הרוסית בים התיכון.

לרוסיה נותרו מספר מנופי השפעה מסוימים מול השלטון החדש בדמשק, ובראשם אספקת תבואה, סחורות חיוניות וגיובי דיפלומטי בזירה הבינלאומית מול לחצים מערביים פוטנציאליים. על אף שרוסיה נתפסת על ידי ארגון HTS כאויב, שבמשך שנים תקף את מחוז אידליב וארגוני המורדים באמצעות חיל האוויר שלה, ניכר כי המדיניות הפרגמטית שבה נוקט המשטר כיום עשויה לפתוח פתח למרחב תיאום או שיתוף פעולה מוגבל בין הצדדים - בעיקר בנושאי ביטחון אזורי ויציבות כלכלית.

אירופה

האירופים מתבוננים בזירה הסורית בעיקר דרך פריזמה של פליטים וטרור. גל הפליטים מ-2015 עדיין מהדהד בזיכרון הציבורי באירופה, והחשש מחידושו מהווה שיקול מרכזי בהחלטה להכיר בסוריה החדשה ובמי שעומד בראשה כמנהיג לגיטימי. לפיכך, מדינות אירופה תומכות בסיוע הומניטרי, במיזמים של שיקום, תוך הצהרות על החשיבות בתהליך פוליטי תקין ובשמירה על זכויות אדם.

יחד עם זאת, באירופה אין נכונות להשקעה אסטרטגית עמוקה או לנוכחות צבאית. השיח הפנימי מתמקד באתגרים פנימיים, וממילא ההשפעה האירופית מוגבלת. יוצאת דופן היא צרפת, שמבקשת להיות מעורבת בתהליכים דיפלומטיים מול דמשק, מתוך מורשת קשריה ההיסטוריים באזור.

טורקיה

לאור תמיכתה הממושכת ב-HTS, טורקיה מהווה שחקן מפתח היום בסוריה. מאז נפילת אסד, אנקרה פועלת להרחבת דריסת רגל צבאית וכלכלית במדינה. מטרותיה העיקריות הן שלוש:

1. ריסון האיום הכורדי בצפון סוריה והבטחת גבולה הדרומי.
2. השבת הפליטים הסורים משטחה, הנתפסים כנטל כלכלי ופוליטי פנימי
3. הרחבת השפעתה בסוריה ומיצובה כמעצמה אזורית בעלת מנופי השפעה.

המשטר החדש בדמשק, שבעבר נתמך צבאית, כלכלית ולוגיסטית על ידי טורקיה מנסה לאזן בין קרבה והסתמכות על סיוע טורקי לבין הימנעות מתלות מוחלטת בה, אך המציאות מכתובה שיתוף פעולה: מעורבות טורקית משמעותית בבניית הצבא, אספקת ציוד צבאי, השקעות בתשתיות אזרחיות, וכניסה של חברות טורקיות לפרוייקטי שיקום שונים. ועדיין, ניכר שטורקיה מעדיפה היתה להתקדם בקצב מהיר ובהיקפים משמעותיים יותר מאלו שא-שרע מאפשר בשלב זה.

מבחינת ישראל, התעצמות נוכחות טורקית על אדמת סוריה מגלמת מגמה שלילית לאור ההרעה ביחסים עם ישראל על רקע המלחמה בעזה. מעבר לפוטנציאל לחיכוך ישיר על אדמת סוריה, קיים בישראל חשש שאנקרה עלולה להגביל את חופש הפעולה האווירי שלה, במיוחד אם טורקיה תפרוס מערכות הגנה מתקדמות בסוריה. יחסי ישראל טורקיה מורכבים, אך האינטרס המשותף, להימנע מעימות ישיר, הוביל את הצדדים לכינון מנגנון מניעת חיכוך ואפשר שבהמשך (ובעיקר עם סיום המלחמה בעזה) יוביל להבנות רחבות יותר.

ירדן

עבור ירדן, סוריה היא מקור מתמיד לאיומים. במהלך מלחמת האזרחים זרמו לממלכה מאות אלפי פליטים, שעדיין מהווים נטל כלכלי, חברתי ופוליטי. המשטר הירדני נזהר ממהומות פנימיות, ומבקש למנוע גלים חדשים של פליטים שעלולים לערער את יציבותו.

נוסף על כך, הגבול הסורי ירדני הפך למסלול מרכזי להברחות סמים, בעיקר קפטגון, ולנשק קל. קבוצות פשע מאורגנות ומיליציות מקומיות מנצלות את המשילות החלקית בסוריה כדי להפעיל רשתות הברחה, מה שמציב את ירדן בחזית לחימה מתמשכת. א-שרע הבטיח לפעול נגד ההברחות, אך יכולתו מוגבלת ובפועל נדרשים מנגנוני פיקוח חיצוניים ושיתוף פעולה הדוק עם עמאן. איומים אלו הובילו את הממלכה לשינוי גישה כלפי המשטר הסורי, מחשדנות לאור עברו הג'האדיסטי לקבלה והכרה, מתוך ציפייה שמשטר יציב יצמצם את האיומים הנשקפים משטח סוריה.

האתגר הירדני אינו רק ביטחוני אלא גם פוליטי: כל חוסר יציבות בדרום סוריה משפיע על השבטים והקהילות שבשני צדי הגבול. ירדן מבינה כי שימור אזור חיץ יציב בדרום סוריה הוא אינטרס חיוני, והיא פועלת בתיאום עם המשטר הסורי, וושינגטון וישראל כדי להבטיח זאת.

לבנון

קריסת המשטר הקודם בדמשק יצרה הזדמנות לאיפוס היחסים בין שתי המדינות. בראשית 2025 התקיימו ביקורים הדדיים בין ביירות לדמשק, שנועדו לבסס ערוצי דיאלוג מחודשים למרות חשדנות עמוקה בצד הלבנוני. במסגרת המגעים הוקמו שתי ועדות משותפות לטיפול בגורלם של כ-2,000 אסירים סורים בבתי הכלא הלבנוניים ולבירור נושא הנעדרים והכלואים הלבנונים בסוריה, נושא שהעביר במשך שנים על היחסים הדו-צדדיים.

במקביל, שתי הממשלות החלו לפעול בתיאום הדוק יותר בסוגיות ביטחוניות וכלכליות. הרשויות החדשות בדמשק, בתמיכת ביירות, נלחמו בפעילי חזבאללה במטרה למנוע הברחות נשק, סמים ודלק לאורך הגבול – מהלך שפגע בקווי האספקה של חזבאללה. שיתוף הפעולה בתחום זה צמצם את רמות האלימות בגבול ותרם לתהליך בניית אמון בין הצדדים. בנוסף, מאז דצמבר 2024 הושבו לסוריה כ-850,000 פליטים סורים ששהו בלבנון – תהליך שהקל משמעותית על העומס החברתי והכלכלי במדינה. נכון לעכשיו האינטרס הלבנוני הוא שת"פ זהיר מול המשטר, כדי לבסס יציבות בגבול הלבנוני-סורי.

איראן

טרם נפילתו של משטר אסד, השקיעה איראן מאמצים נרחבים בפיתוח תשתית צבאית בסוריה, שאפשרה לה לייצר ולהעביר נשק ולהפעיל מיליציות שיעיות ברחבי המדינה – כולל ברמת הגולן – כחלק מהמאמץ לבסס נוכחות צבאית קבועה מול ישראל. עם השנים הפכה סוריה ל"האב" לוגיסטי וטריטוריאלי עבור איראן. הקמפיין הצבאי הישראלי בסוריה פגע משמעותית בפרויקט הצבאי של איראן וחזבאללה, אך לא הצליח לבלום אותו לחלוטין. איראן המשיכה להבריא אמל"ח, תוך גיוון מסלולי ההברחה ושיטות הפעולה בעקבות התקיפות שיוחסו לישראל. HTS ראו באיראן אויב מרכזי שחותר להשתלט על סוריה ולכן סילוק נוכחותה מאדמות סוריה הפכה למטרה עבורם. עם נפילת המשטר, איראן איבדה אמנם את הנכס הסורי אותו טיפחה למעלה מעשור, אך חתירתה לבסס השפעה ולערער את היציבות השברירית במדינה טרם נמוגה. במקום נוכחות ישירה גדולה, היא פועלת בשיטות עקיפות: מימון תאים מקומיים, כולל בדרום סוריה, נגד ישראל, שימור נאמנויות בקרב קבוצות שיעיות, התססת מתיחויות אתניות (כפי שארע בעימותים עם העלווים במרץ) שימוש בשלוחות עיראקיות ואפילו חיבורים עם גורמים כורדיים קיצוניים.

טהראן פועלת במקביל גם במישור התודעתי: הפצת דיסאינפורמציה, טיפוח נרטיבים עדתיים, והצגת עצמה כמגינת מיעוטים. בכך היא מבקשת לערער את היציבות של המשטר. מבחינת איראן, כל הסדר בינלאומי שמרחיק אותה מסוריה מהווה איום על מעמדה האזורי, ולכן היא תפעל לחבל בו באמצעים ישירים ועקיפים.

מדינות המפרץ

ככלל, מדינות המפרץ תומכות ומפתחות קשרים עם משטר א-שרע באמצעות תמיכה כלכלית, השקעות ושיקום תשתיות, לצד דרישה לשיפור יציבות פנימית ולכבד את ריבונות סוריה. סעודיה מקדמת הסכמים להגנה על השקעות בתחום האנרגיה, ותמיכה במגזר הציבורי של סוריה באמצעות תשלום משכורות או סיוע בהתרחבות שירותי חשמל. ריאה שיחקה תפקיד מרכזי בחידוש היחסים בין וושינגטון לדמשק ובהחלטה להסיר את הסנקציות הכלכליות מעל סוריה.

מבין מדינות המפרץ, קטר תמכה במשך שנים במורדים אליהם השתייך ה-HTS, לצידה של טורקיה ובניגוד למגמה האזורית, סירבה לחדש יחסים דיפלומטיים עם משטרו של אסד. קטר מתרגמת את תמיכתה במשטר לסיוע ממשי, שבא לידי ביטוי בהענקת סיוע הומניטרי, בתשלומי משכורות לעובדי מדינה ובהשקת מיזמים ראשוניים של שיקום. נדבך מרכזי נוסף במעורבות הקטרית בסוריה הוא בתחום האנרגיה. קטר חתמה על מזכר הבנות בשווי שבעה מיליארד דולר להקמת ארבע תחנות כוח מבוססות גז וחווה סולארית, בשיתוף חברות מטרקיה וארצות הברית. עם השלמת הפרויקטים צפויות חמש תחנות הכוח לספק יותר מ-50% מצורכי החשמל של סוריה. קטר מציבה את עצמה כאלטרנטיבה להשפעה הסעודית-אמירית, המתמקדת בעיקר בהשקעות מאקרו-כלכליות ובהלוואות מותנות. בניגוד אליהן, קטר מעדיפה נוכחות אינטנסיבית במגזרי תשתית, רפואה, חינוך ושלטון מקומי – מודל שמאפשר לה לבסס השפעה "מלמטה למעלה".

סוריה וישראל

מערכת היחסים בין ישראל לסוריה נמצאת בצומת קריטי. לאחר שנים של עימות עקיף, פעילות ישראלית צבאית רחבת היקף במסגרת המערכה שבין המלחמות (המב"מ) והשתלטות צבאית על אזור החיץ והר החרמון עם נפילת משטר אסד, החלו בחודשים האחרונים מגעים מדיניים ישירים בין הצדדים. המשטר החדש בדמשק, המעוניין בלגיטימציה וביציבות וההנהגה הישראלית, שמבקשת לשמר את ביטחונה ולהסדיר את הגבול הצפוני, מוצאים עצמם בדיאלוג שנועד לכונן הסכם אי לוחמה, ובהמשך אף עשוי להתרחב לשיתופי פעולה נוספים. התפתחות זו מגלמת הזדמנויות לנוכח הסדר האזורי החדש שמתעצב, אולם אינה חפה מסיכונים לאור חוסר היציבות בסוריה.

שלבים במדיניות הישראלית כלפי סוריה:

המדיניות הישראלית כלפי סוריה, בעיקר בשלביה הראשונים, הושפעה משני פקטורים משמעותיים. ראשית, טראומת אירועי ה-7 באוקטובר, נקודת השפל והחולשה בה מצויה היתה ישראל, הובילו את מקבלי ההחלטות לנקוט צעדים כדי למנוע היווצרות של איום חדש מצפון. לנוכח חוסר הוודאות של השינויים הדרמטיים בסוריה, ישראל ביקשה למנוע מהחזית הסורית להפוך למוקד עוין ולבלום כל איום שעלול להתפתח על גבולה. שנית, הצלחותיה הצבאיות של ישראל בשנה האחרונה, ובעיקר ההתמודדות האפקטיבית עם "ציר ההתנגדות", חיזקו את תחושת הביטחון של ישראל והובילו אותה לאמץ מדיניות תקיפה ונועזת יותר מול שכנותיה, כולל כלפי סוריה.

גורם נוסף שהשפיע על ההתפתחויות קשור באירועי מרץ, אפריל ויולי, אז נצפו גלי אלימות כלפי מיעוטים, ובעיקר העימותים נגד העדה הדרוזית בסוריה. אירועים אלה היוו גורם ישיר שהניע את ישראל לפעול צבאית, גם כאשר הייתה מצויה כבר במגעים דיפלומטיים מול סוריה.

למעשה, מאז עלייתו של א-שרע לשלטון ניתן לזהות שלושה שלבים עיקריים במדיניות הישראלית כלפי סוריה:

בשלב הראשון (דצמבר-מרץ) התאפיינה גישתה של ישראל בחשדנות עמוקה ובפעילות צבאית אינטנסיבית. צה"ל השתלט על אזורים לאורך אזור החיץ בגבול הצפון, וביצע תקיפות אוויריות נרחבות ברחבי סוריה, ובמקביל נעשו ניסיונות לחזק את הקשרים עם קבוצות מיעוטים, ובראשן העדה הדרוזית. מדיניות זו נבעה מחשש מתרחישים שליליים אפשריים ומהצורך למנוע התבססות של גורמים עוינים בקרבת הגבול.

בסביבות חודש אפריל ניכר ריסון מסוים במדיניות הישראלית. מספר התקיפות האוויריות ירד באופן משמעותי ולראשונה החלו להופיע דיווחים על מגעים עם גורמים סוריים בתיווך אמירתי. במקביל, ישראל החלה גם בשיחות עקיפות עם טורקיה באזרבייג'ן, שבמסגרתן הוקם מנגנון תיאום (deconfliction mechanism) שנועד למנוע חיכוך ישיר בין הצדדים.

במהלך מאי-יולי הואצו ערוצי הידברות ודיפלומטיה בין הצדדים. במהלך ביקור טראמפ בריאד, אף עלתה האפשרות לנורמליזציה בין ישראל לסוריה (בעיקר בשיח הישראלי-אמריקאי ופחות בזה הסורי). חשוב להדגיש כי גם בתקופה זו, שהייתה מאופיינת בעיקר בשיח מדיני, ישראל לא היססה להשתמש בכוח צבאי תקיף וביצעה תקיפה חריגה במשרד ההגנה הסורי בתגובה לטבח בדרוזים, אולם שבה לשולחן המו"מ לאחר מכן.

השינוי מהישענות בלעדית על כוח צבאי לעבר דיאלוג ודיפלומטיה נבע ממספר גורמים. בראש ובראשונה, שינוי בעמדה האמריקאית כלפי סוריה – הפחתת הסנקציות ולחץ גובר מצד וושינגטון לקדם הסדר אזורי רחב יותר, כחלק מהרחבת הסכמי אברהם. אפשר גם שישראל החלה להפנים שהפעלת כוח צבאי מתמשכת אינה בהכרח משרתת את יעדיה ואף עלולה לעורר התנגדות מקומית, להוביל לחיכוך צבאי ולסכן את יציבות הגבול הצפוני – אותו תרחיש שביקשה למנוע מלכתחילה. זאת ועוד, הקו המרוסן והמתון שא-שרע נקט כלפי ישראל והחיבוק האזורי והבינלאומי לו זכה, הקשו על ישראל להמשיך להאשימו בכוונות ג'האדיסטיות נסתרות ולהתייחס אליו כשחקן לא לגיטימי.

יעדי ישראל בסוריה ושאלת ההסכם הביטחוני:

האינטרסים המרכזיים של ישראל כוללים:

- שמירה על גבול בטוח ושקט מצפון
- מניעת התחמשות והתבססות מחודשת של הציר האיראני באזור
- צמצום יכולות צבאיות ונשק אסטרטגי של הצבא הסורי

- צמצום יכולות צבאיות של גורמים עוינים הפועלים משטח סוריה
- שמירה על המיעוט הכורדי והדרוזי ושימור ברית העדה הדרוזית בישראל, תוך הימנעות ממעורבות עצימה בענייני הפנים של סוריה
- שימור נוכחות אמריקאית
- פתיחת מסלול למעורבות ולהסדרה עתידית, שתבטיח יציבות אזורית וגבול צפוני בטוח לאורך זמן

במסגרת זו, קיומו של שלטון מרכזי יציב ומתון בסוריה המהווה כתובת (הן עבור דיאלוג והן עבור תגובה צבאית במידת הצורך), הינו בגדר אינטרס ישראלי. בשלב זה נראה כי החלופה היא של תרחיש בו סוריה הינה מדינה מפורקת וחלשה ובהעדר כתובת שלטונית מרכזית, היא עלולה להידרדר למצב של כאוס ומלחמת אזרחים מחודשת. מרחב כזה עלול להוות קרקע פורה לשחקנים קיצוניים ואלימים, מדאעש ועד חמאס, ולאפשר לאיראן ושלוחיה לבסס מחדש את דריסת הרגל שלהם במדינה. חופש הפעולה הישראלי אמנם יהיה רחב יותר בהשוואה למצב בו המדינה מנוהלת על ידי משטר מרכזי, אולם הסבירות שבה ישראל תיאלץ לממש אותו תהיה גבוהה ותכופה הרבה יותר.

חתימה על הסכם ביטחוני עם סוריה עשוי לאפשר לישראל לממש חלק מיעדיה בזירה וליצור הזדמנות להשיג שקט יציב בגבול הצפוני, תוך החלשת ציר איראן-חיזבאללה באמצעות הידוק השת"פ עם דמשק. מהלך כזה יסייע לישראל גם לשקם בהדרגה את מעמדה ואת הלגיטימציה האזורית והבינלאומית שנפגעה בעקבות המלחמה בעזה.

גם מהצד הסורי, הסכם עם ישראל יטיב עם האינטרסים של המשטר ויוביל להכרה ישראלית רשמית בו. נסיגת צה"ל משטחי סוריה והפסקת התקיפות הישראליות יאפשרו תהליך של ייצוב פנימי וביסוס לגיטימציה וריבונות. בהמשך, אפשר שההסכם יתורגם גם לשיתופי פעולה כלכליים בין הצדדים, מה שעשוי לתרום לתהליך השיקום בסוריה.

עם זאת, לצד ההזדמנויות קיימים סיכונים משמעותיים. המשטר הסורי נותר שברירי וחסר שליטה מלאה בשטחיו. קריסה של המשטר או פגיעה בא-שרע עלולים למוטט את התהליך ולהוביל למצב בו ישראל נסוגה מוקדם מדי מאזורים אסטרטגיים ובכך לותר על היתרון הצבאי והטריטוריאלי שהצליחה להשיג ולעמוד בפני גל נוסף של כאוס בסוריה שעלול לאיים על גבולה הצפוני. הסרת המנוף הצבאי הישראלי עלולה לאפשר הידוק היחסים ושיתוף הפעולה בין סוריה לטורקיה ובכך להגביר את הנוכחות הטורקית בזירה, מהלך שעלול להגביל את חופש הפעולה הישראלי (יש להזכיר גם את טיעון הנגד, לפיו הלחץ הצבאי הישראלי דווקא דוחק את א-שרע לזרועות טורקיה).